

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

ARTILARI VE EKSİLERİYLE İRAN PAZARI

NAZLI ÜSTÜN

Araştırma Raporu

Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü

KONYA
Mayıs, 2016
www.kto.org.tr

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. GENEL OLARAK İRAN	1
3. İRAN EKONOMİSİ	3
3.1. Ekonomik Ambargolar ve Etkileri.....	4
3.2. İran'ın Dış Ticareti	5
3.3. Ambargo Sonrası İran	6
3.4. Yatırım Fırsatları	7
4. TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ	8
4.1. İki Ülke Arasındaki Dış Ticaret.....	8
4.2. İran'da Potansiyel Sektörler	10
5. İRAN İLE İŞ YAPARKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR	12
6. SONUÇ	13
7. KAYNAKÇA	14

1. GİRİŞ

İran nükleer programı nedeniyle 4 yıldır uygulanan uluslararası ambargonun 2016 yılı başında kalkması ile İran dünya ekonomisine yeniden 'merhaba' demiştir. 400 milyar dolarlık büyük bir ekonomiye sahip olan İran'ın yeniden uluslararası ekonomiye girmesi kuşkusuz İran'ı dünya ekonomik devlerinin ilgi odağı haline getirmiştir.

Yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte İran, bloke edilmiş (tahmini) 100 milyar doları kullanma imkânına kavuşurken, dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz rezervlerinin sahiplerinden biri olarak enerji ihracatı önündeki engeller de kalkmıştır. Diğer yandan 78 milyon nüfuslu bir ülke küresel ekonominin yatırım ve ticaretine açık hale gelmiştir.

Tarihi İpek Yolu sayesinde eski çağlardan bu yana Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında yer alan İran; genç nüfusu, gelişmiş altyapı hizmetleri, zengin doğal kaynakları, Türkiye'ye coğrafi ve kültürel yakınlığı ve Türkiye'nin Orta Asya pazarlarına açılımında da en kısa güzergah olması sebebiyle Türkiye için de önemli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte İran Türkiye için iyi bir Pazar olduğu kadar aynı zamanda iyi bir rakip de olacaktır. Ayrıca İran hala kapalı bir ekonomi olduğundan ticaret ve yatırım yapma şartları bakımında bazı sıkıntılar bulunmaktadır.

Bu raporda İran hakkında genel bir bilgi verildikten sonra İran ekonomisi ve yeni dönemde Türkiye İran ticari ve ekonomik ilişkilerinde ortaya çıkabilecek fırsatlar ve tehditler üzerinde durulacaktır.

2. GENEL OLARAK İRAN

Başkenti: Tahran

Yönetim Biçimi: Teokratik Cumhuriyet

Dini Lider: Ayetullah Ali Hamaney

Cumhurbaşkanı: Hasan Ruhani (2013 Ağustos itibarıyla)

Resmi Dil: Farsça

Nüfus: 79,1 milyon (Yaş Ortalaması:25)

Din: Şii Müslüman: % 89, Sünni Müslüman % 9, Diğer % 2

Etnik Yapı: Fars, Azeri, Arap, Kürt

Yüzölçümü: 1.648.195 km² (Dünya Sıralamasında 18.)

GSYİH (Nominal): 411,274 milyar \$

GSYİH Büyüme Hızı: % 0,9

Kişi Başına GSYİH: 17.494 \$ (Satın Alma Paritesine Göre)

GSYİH'nin Sektörel Dağılımı:

Enflasyon: %13,7 (İran Merkez Bankası)

İşsizlik Oranı: % 10,3

BAŞLICA BÜYÜK ŞEHİRLER

ŞEHİR	ÖNEMİ
Tahran	Başkent/Ticaret Merkezi Büyükelçilik/Ticaret Müşavirliği
Meşhed	Dini Merkez/Turizm/Ticaret
İsfahan	Kültür/Tarihi Önem/Turizm/Ticaret
Tebriz	Ticaret Merkezi / Türk Nüfus Yoğun Türkiye Sınırına Çok Yakın Başkonsolosluk/Ticaret Ataşeliği
Şiraz	Kültür/Tarihi Önem/Turizm/Ticaret

Ahvaz	Petrol Bölgesi
Kum	Dini Merkez/Tahran'a Çok Yakın
Bender Abbas	Liman Kenti/Körfez Ülkelerine Çok Yakın
Urumiye	Türkiye-İran Sınır Şehri/Başkonsolosluk/Ticaret Ataşeliği

3. İRAN EKONOMİSİ

İran genel olarak ekonomide merkezi planlamanın hâkim olduğu, petrol, doğal gaz ve diğer büyük ölçekli işletmeler üzerinde devlet mülkiyetinin devam ettiği, kırsal bölgelerde tarımsal üretimin ağırlıklı olduğu, özel ticaret faaliyetlerin ise sınırlı düzeyde olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. Ülke GSYİH'sinin sektörel dağılımı ise %50,3 Hizmetler, (% 40,7 Sanayi ve %9,1 Tarım olarak gerçekleşmiştir.

Irak Savaşı'ndan sonra ailelere yardım etmek amacıyla kurulan, dini liderlik makamına karşı sorumlu bir tür İslami esaslı vakıflar (bonyad) geniş vergi muafiyetlerine, sübvansiyonlara ve işgücü avantajlarına sahiptir ve bu nedenle son dönemde fazlaca etkili olan devlet tekelleridir. İran ekonomisinin %40'ı doğrudan, %45'i de bonyadlar aracılığıyla devlet tarafından kontrol edilmektedir. Ekonominin kalan %15'lik kısmı ise muhafazakâr işadamları tarafından idare edilmektedir.

Dünya kesinleşmiş ham petrol rezervlerinin % 11,5'ine (Suudi Arabistan ve Kanada'nın ardından 3. sırada) sahip olan ve dünyanın en büyük 3. petrol üreticisi olan İran, doğalgaz rezervleri açısından da Rusya'nın ardından 2. sırada yer almaktadır. İran'ın ihracat gelirlerinin %80-90'ı, bütçe gelirlerinin ise %40-50'si petrolden elde edilmektedir.

İran'a nükleer silah üretimi kaygısıyla uygulanan yaptırımlar ve bu çerçevede finansal sektöre ilişkin sıkıntılar ve döviz sıkıntısı gibi nedenlerle İran'da ciddi ekonomik sorunların olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede, bütçe gelirleri azalan hükümet, doğrudan yabancı yatırımlar ve özelleştirmeler yoluyla petrol ve doğal gaz üretiminin sürdürülebilirliği için gerekli yatırımların yapılmasını hedeflemektedir. Ancak özelleştirme işlemleri yavaş yürümekte, özelleştirilen kuruluşlar ise yarı-devlet kuruluşlarına dönüşmektedir. Ülkede 1000'e yakın devlet işletmesi faaliyet göstermektedir.

3.1. Ekonomik Ambargolar ve Etkileri

İran devriminden sonra İran'a birçok başlık altında ambargolar uygulanmıştır. ABD tarafından tek taraflı olarak uygulanan ambargolar;

- Teröre verilen destek iddiasıyla uygulanan ambargolar
- İnsan hakları ihlalleri dolayısıyla uygulanan ambargolar
- Balistik füze geliştirme programı dolayısıyla uygulanan ambargolar

Bu ambargolar içerisinde etkili olanı ise İran'ın nükleer programı nedeniyle 2012 yılında uygulamaya konulan ambargolardır. 2012 yılında İran'ın nükleer programının silah üretme kapasitesine ulaşma endişesi etrafında temellenen, aslında İslam Devrimiyle birlikte daha geniş bir jeopolitik çerçevede oluşan anlaşmazlıklar neticesinde, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı yaptırım kararları ABD ve AB ülkeleri tarafından uygulanmaya konmuştur. Bu kapsamda, İran'ın ülke dışındaki varlıklarının dondurulması ve İran ile ticari ilişkilerin durdurulması yönünde kararlar alınmış, ve global finansal sistemden çıkartılması gibi geniş kapsamlı yaptırımlar uygulanmaya konmuştur. Bunun neticesinde İran'ın petrol ve doğalgaz satışları düşmüş ve ekonomisi olumsuz yönde etkilenmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi (ABD, Rusya, İngiltere, Çin, Fransa) ve Almanya'nın oluşturduğu heyet, müzakere sürecini Temmuz 2015'de anlaşmayla neticelendirmiştir. İran'ın nükleer programının silah elde etme kapasitesinin engellenmesi ve nükleer programını uluslararası denetime açması karşılığında bu ülkeye uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Nitekim Ocak 2016'da Uluslararası Atom Enerji Kurumu'nun verdiği raporun ardından ABD ve AB ülkeleri İran'a uyguladıkları yaptırımları kaldırdıklarını açıklamışlardır.

Son yapılan anlaşma ile nükleer araştırmalarla ilgili ambargolar kalkmaktadır. ABD'nin uyguladığı diğer ambargolar ise devam etmektedir. ABD'de 2012 yılında kabul edilen Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası ile belirlenen muafiyetle Türkiye, Çin, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Hindistan kısıtlı olarak İran'dan petrol ithalatını devam ettirmişlerdir.

Ekonomik göstergelere baktığımızda, İran ekonomisinin 2012 yılında uygulanmaya konan ilave yaptırımlarla ciddi anlamda etkilendiği görülmektedir. İran ekonomisi 2012 yılında yüzde 6,6 oranında ve 2013 yılında yüzde 1,2 oranında küçülmüştür. 2014 yılında ise kamu yatırımlarıyla ekonomisi yüzde 4,3 oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir. Ayrıca geçen 4 yıllık süre zarfında döviz kurları artmış, enflasyon oranları yükselmiş ve halkın alım gücü ciddi oranlarda düşmüştür. Kişi başı GSYH 2012'de 7.670 dolar seviyelerinden 2015 yılında 5.050 dolar seviyelerine gerilemiştir. İşsizlik oranı da oldukça yükselmiştir.

3.2. İran'ın Dış Ticareti

Uzun süre ithal ikamesine dayanan bir sanayileşme politikası izleyen ve tüm ithalatın devletin kontrolü altında gerçekleştiği İran'da son yıllarda uygulamaya konan dışa açılma politikaları ve DTÖ'ye üye olma hedefi doğrultusunda, ithalattaki tarife dışı engeller kısmen kaldırılmış, ithalatı yasak çok sayıda maddenin ithalatı mümkün hale gelmiştir. Ancak, yerli sanayinin ve üretimin korunması amacıyla ithalatta alınan vergi oranları yüksek tutularak ithalatın cazip hale gelmesine olanak tanınmamıştır.

İran'ın Dış Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET HACMİ
2010	84	55	139
2011	131	68	199
2012	84	53	137
2013	72	67	139
2014	65	56	121
2015	76	68	144

Kaynak: T.C. Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği

İran'ın en büyük ihraç kalemi petrol ve petrol ürünleridir. Bununla birlikte, sınırlı düzeyde de olsa petrol dışı ihracat söz konusudur. Bunlar tarım ürünleri, halı, deri ve havyar gibi geleneksel ihraç malları ile metal cevherleri ve çok daha sınırlı düzeydeki sanayi mallarıdır. İran'ın ithal ettiği ürünlerin başında ise benzin, demir ve çelik, otomotiv yedek parça, tarım ürünleri, ilaç, otomobil ve sanayi ürünleri gelmektedir.

Ambargoyla beraber İran ihracatını Avrupa'dan Asya ülkelerine kaydırmış ve Çin yüzde 40 paya ulaşırken, Hindistan yüzde 15,9, Japonya yüzde 11 ve G. Kore yüzde 8,8'lik bir orana ulaşmışlardır. Ambargo öncesi ithalat sıralaması Almanya, İtalya ve Fransa iken, yaptırımlarla birlikte İran rotasını Asya'ya çevirmiş ve Çin, BAE ve G. Kore İran'ın en büyük tedarikçileri haline gelmişlerdir. 2015 yılında İran'ın ihracatındaki başlıca ülkeler ise Çin (%43,9) Hindistan (%17,9) Türkiye (%15,7), Japonya (% 9,8) ve Güney Kore (%7,3)'dir.

İran'ın 2015 yılı ithalat rakamı ise resmi makamlara göre 68 milyar dolardır. Ancak İran'da gümrük vergileri çok yüksek olduğu için 40-50 milyar dolar da kaçak ithalat yapıldığı bilinmektedir. İran'ın ithalat yapısına bakıldığında hammadde ve yarı mamullerin %70, Tüketim maddeleri/ürünlerinin %12, Diğer nihai ürünlerin ise %18 yer tuttuğu görülmektedir. 2015 yılında İran'ın ithalatında başlıca ürünler: Makineler (%13,6) Tahıllar (% 10,8) Elektrikli Ekipmanlar (% 8,2), Demir-Çelik (%4,9)'dir. İthalatındaki Başlıca Ülkeler ise yine Çin (%45,6), Hindistan (%8,3), Güney Kore (%7,8), Türkiye (%7,2) ve Almanya (% 5,4)'dir.

3.3. Ambargo Sonrası İran

Ambargoların kaldırılması ile İran'da aşağıdaki konularda özgürleşme sağlanacaktır:

- Finansal hizmetler (ihracat kredisi, garanti veya sigortalar);
- İran petrolünün, petrol ürünlerinin, doğal gaz ve petrokimyasal ürünlerin ithalatı ve taşımacılığı;
- Petrol, doğal gaz ve petrokimyasal sektörlerine yatırım ve ekipman satışı;
- Taşımacılık sektörü hizmetleri, metal endüstrisi ve ticareti, sigorta ve reasürans, finansal işlemler;
- Ek olarak, Avrupa Birliği kara listedeki çoğu ismi silecek.

2016 yılı başında ekonomik yaptırımların resmen kalkmasıyla birlikte İran, baş döndürücü bir diplomasi trafiğine sahne olmuştur. Yaptırımların kaldırılmasından sonra özellikle AB ülkelerinin (aleyhlerine olan) mevcut ekonomik tabloyu tekrar kendi lehlerine çevirmek için atağa geçtikleri görülmektedir.

Başta Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda olmak üzere Çin, Güney Kore ve uzak doğu ülkelerinden resmi ve işadamlarından oluşan kalabalık heyetler birbiri ardına Tahran'a akın etmeye başlamışlar ve milyar dolarlık anlaşmalara imza atmışlardır. Madencilik, petrokimya, otomotiv ve uçak sanayi gibi belli başlı alanlarda imzalanan anlaşmaların en dikkat çekenini de Airbus'la imzalanan 114 yolcu uçağı alımı ve Çin ile imzalanan 60 milyar dolarlık anlaşmalar olmuştur.

İran Cumhurbaşkanı Ruhani'nin İtalya ve Fransa'ya 10 bakan ve çok sayıda işadami ile yaptığı gezi, İran'ın batı ile ilişkilerinin yeniden tanzimi konusundaki kararlılığını göstermesi bakımından hayli dikkat çekicidir. Nitekim İtalya ile başta ulaşım ve inşaat alanlarında olmak üzere 17 milyar \$'lık anlaşma imzalanmıştır. Fransa ile de 114 adet Airbus uçak alımı anlaşması imzalanmıştır. Doğrusu İran ambargo sonrası dış dünya ile ilişkilerin yeniden kurulması hususunda oldukça cömert davranmaktadır.

Önümüzdeki dönemde İran'ın bloke edilen paralarının ekonomisine dahil olması, petrol ve doğalgaz satışlarındaki artışla birlikte, ülkeye gelecek yabancı yatırımlarla 78 milyon nüfusa sahip İran ekonomisinin ciddi ivme kazanacağı tahmin edilmektedir. Bu durum da ekonomik sıkıntılar yaşayan Avrupa ülkelerinin iştahını kabartmaktadır. Artık yakın bir gelecekte çokuluslu küresel ölçekli firmaları İran pazarında yatırımcı olarak görmemiz sürpriz olmayacaktır.

Bu çerçevede yatırımların kalkmasının ardından önümüzdeki yıllarda İran ekonomisinin yıllık yaklaşık yüzde 6 oranında bir büyümeyi yakalayacağı öngörülmektedir.

3.4. Yatırım Fırsatları

İran yabancı yatırımlar için ülkede elverişli bir yatırım iklimi yaratmak suretiyle önemli miktarda yabancı yatırımı ülkeye çekmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede yabancı yatırımlar için sınırlamalar ve ithalat vergileri azaltılmakta, serbest ticaret bölgeleri yaratılmaktadır. Ülkede yatırımlar petrol, doğalgaz ve madencilik sektöründe yoğunlaşmıştır.

İran Hükümeti özellikle petrol, doğal gaz ve petro-kimya sektörlerinde olası yabancı yatırımlara odaklanmaktadır. Bu sektörlerin dışında kalan alanlarda ise yatırımlar küçük ölçeklidir. Hükümetin yabancı yatırımlara ilişkin şüpheci yaklaşımı giderek değişmekte ve ülkenin sermaye ve teknolojik kaynaklara ulaşmasını imkan sağlayan yabancı yatırımlar ekonomik kalkınmanın bir parçası olarak görülmektedir.

İran'da altı serbest bölge bulunmaktadır:

- Kish Serbest Bölgesi
- Qeshm Serbest Bölgesi
- Chababar Serbest Bölgesi
- Anzali Serbest Bölgesi
- Aras Serbest Bölgesi
- Arvand Serbest Bölgesi

İran Yatırım Ajansı bölgesel yatırım projelerini düzenli olarak ilan etmektedir. Bu projelere www.investiniran.ir adresinden ulaşılabilir.

4. TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ

Komşu ülke İran ile ülkemiz arasındaki kültürel benzerlikler, nüfusun önemli bir kesiminin Türkçe konuşuyor olması, Türkiye'ye karşı duyulan sempati ve Avrupalı firmaların İran pazarında yeterince bulunmaması gibi sebepler Türk işadamları için İran'ı cazip hale getirmektedir. Ayrıca, iki ülke hükümetleri tarafından karşılıklı ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde gerekli kararlılık ve uygun ortamın sağlanması da olumlu rol oynamaktadır.

4.1. İki Ülke Arasındaki Dış Ticaret

İran-Türkiye arasında ticari ilişkilere baktığımızda 2010-2015 yılları arasında 10-15 milyar dolar bandında seyrettiği görülmektedir. Bu ticaretin büyük bir kısmını İran'dan ithal edilen petrol ürünleri ve doğalgaz oluşturmaktadır. Ambargonun kısmi etkisi ve petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak 2015 yılında dış ticaret hacmi büyük ölçüde daralarak 9,8 milyar olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye ithalatının yüzde 80'nini petrol ve doğalgaz oluşturmaktadır. 2011'de yüzde 51 seviyesinde bulunan İran'dan ithal edilen petrolün toplam payı 2015 yılında yüzde 23 seviyelerine inmiştir. İran'dan, Türkiye'ye yılda 10 milyar m³ doğalgaz sevkiyatına ilişkin 25 yıl süreli 1996 tarihli anlaşma çerçevesinde 10 Aralık 2001 tarihinden bu yana İran'dan doğalgaz alımı yapılmaktadır. Doğalgaz ithalatında stabil bir seyir takip etmektedir. İran'dan 2014 yılında yaklaşık 9,1 milyar m³, 2015 yılında yaklaşık 8,3 milyar m³ doğalgaz ithal edilmiştir.

İRAN-TÜRKİYE TİCARİ İLİŞKİLERİ (2010-2015)

YILLAR	İHRACAT (Bin \$)	DEĞİŞİM (%)	İTHALAT (Bin \$)	DEĞİŞİM (%)	HACİM (Bin \$)	DENGE (Bin \$)
2010	3.042.957	50,3	7.644.781	124,5	10.687.738	-4.601.824
2011	3.590.410	17,9	12.461.359	63	16.051.769	-8.870.949
2012	9.922.688	176,4	11.964.613	-4	21.887.301	-2.041.925
2013	4.192.511	-57,7	10.383.217	-13,2	14.575.728	-6.190.706
2014	3.888.292	-7,3	9.833.329	-5,3	13.719.480	-5.947.099
2015	3.664.585	-5,7	6.096.265	-38,0	9.760.850	-2.431.679

Kaynak: T.C. Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği

Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracat ise son dönemde yıllık bazda altın ihracatı hariç 3 milyar dolar civarındadır. İhraç kalemlerinde ise sektörlere göre dağılım kıymetli madenler, makine, plastik ve türevi ürünler, ahşap ürünleri ve elektronik başta gelen ürünler olarak görülmektedir.

Türkiye ve İran sınır komşusu olmalarına ve ortak tarihi ve kültürel beraberliklerine rağmen karşılıklı ticaretin istenilen seviyede olduğu söylenemez. İki ülkenin en üst düzey yetkilileri tarafından (yaklaşık on yıldır) 30 milyar dolar hedefi konmasına rağmen gerçekleşen dış ticaret hacmi bu rakamın henüz çok uzağındadır. Bunda iki ülkenin uluslararası ilişkilerde farklı tercihlerde bulunmalarının yansımaları net bir şekilde görülmektedir. Özellikle Suriye’de 5 yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaş, İran-Türkiye ilişkilerini olumsuz olarak etkilemiştir.

Ancak her şeye rağmen iki ülke de ilişkilerini en üst seviyede devam ettirerek 29 Ocak 2014 yılında aralarında **Tercihli Ticaret Anlaşması** imzalamış ve anlaşma geçtiğimiz yıl yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma kapsamında Türkiye’den 140 (kimya, plastik, ahşap ürünleri, tekstil, hazır giyim, beyaz eşya ve elektronik) ürün ve İran’dan da 125 ürün (ağırlıklı tarım ürünleri) de gümrük vergisi oranı karşılıklı olarak düşürülmüştür. Ancak İran bu anlaşmayı hala uygulamamaktadır.

İran’ın Türkiye ile olan bankacılık işlemlerinde ambargolardan kaynaklanan güvensizlik problemleri bulunmaktadır. Örneğin ülkemizdeki bankalarca açılan birçok garanti mektupları İran bankalarının kabul görmemektedir. İki ülke arasındaki bankacılık işlemleri daha çok İran’ın Mellat Bankası üzerinden veya Tahran’da temsilciliği bulunan Türkiye Halk Bankası üzerinden yürütülmektedir. Bu nedenle işlemler döviz büroları üzerinden yürümektedir.

Ayrıca, 2009 yılının ilk yarısı itibarıyla iki ülke arasında milli paralar üzerinden ticaretin yapılması hususundaki engeller kaldırılmış ve iki ülke bankaları yerel para birimleri üzerinden akreditif başta olmak üzere bankacılık faaliyetlerinin yolu açılmıştır. Ayrıca, 2013 yılında İran’da bankacılık işlemlerinde yaşanan problemleri hafifletecek bir gelişme yaşanmıştır. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın 28 Haziran 2013 tarihli genelgesinde ihracatta takas dönemi başlatılmıştır.

Yaptırımların kalkmasıyla birlikte petrol ve doğalgaz satışlarının artması ve buna paralel olarak inşaat sektörünün de hareketlenmesi beklenmektedir. Ancak bu sektörde Çinli ve Rus firmaları avantajlı görünmektedir. Rusya ile yaşanan krizden sonra doğalgaz tedarikinde İran’ın ağırlığının artması muhtemeldir. Ayrıca ambargoları kaldırılma süreci adım adım işleyecektir. Dünden bugüne değişen bir durum söz konusu değildir.

Bu aşamada iki ülke arasında yakın vadede karşılıklı ticarete bir patlama yaşanması beklenmemelidir. Ancak karşılıklı ticaretin olması gereken seviyenin altında olması orta vadede hedeflenen rakamlara ulaşılma kapasitesi oldukça yüksektir. Bundan dolayı İran pazarının mutlaka çok iyi takip edilmesi ve sadece ferdi girişimcilerle değil bizzat hükümetin konjonktürel etkilerden ve bölgesel gerilimlerden en az etkilenecek mekanizmaları oluşturması zarureti vardır.

4.2. İran'da Potansiyel Sektörler

- İran'da en gelişmiş sektörler petrokimya ve otomotiv sektörüdür ve bu sektörlerde devlet büyük bir paya sahiptir.
- Gelişmiş sektörlerin başında petrokimya sektörü gelmektedir. Ethylene, HDPE (High DensityPolyethylene), LDPE (LowDensityPolyethylene), LLDPE (LinearLowDensityPolyethylene), P (Propylene), PP (Polypropylene), PET (PolyethyleneTerephthalate), PVC (PolyvinylChloride), Üre, Methanol, VAM, bitümen ve daha birçok petrokimya ürünü büyük miktarlarda üretilmektedir.
- Otomotiv sanayi ciddi bir ağırlığa sahiptir. Otomotiv yan sanayi ve genel olarak yan sanayi için oldukça iyi bir potansiyel vardır.
- Çimento ve seramik karo üretim kapasitesi çok büyüktür. İran'ın çimento üretim kapasitesi İran'ın 80 milyon ton/yıl, Türkiye'nin ise 60 milyon ton/yıldır. Granit seramik dalında potansiyel vardır.
- İnşaat sektörü son derecede canlı ve büyük bir gelişme potansiyeline sahiptir.
- Türkiye makine sektörü için de iyi bir pazar olabilir.
- Çelik üretimi ve haddeleme sanayi çok iyi durumdadır. Karşılıklı olarak çelik ürünleri ticareti geliştirilebilir.
- Çelik konstrüksiyon yapı işinde çok iyi bir konumdadırlar. Estetik ve fonksiyonel çelik yapılar üretilmektedir.
- Madencilik sektörü çok cazip olabilir. Çinko, bakır, demir, alüminyum, mermer ve diğer birçok madenler İran'da bol miktarda mevcuttur. Demir madeninin kalitesi çok iyidir.
- Petrol ve doğalgaza dayalı sanayi yatırımları için uygun bir potansiyel vardır.
- AVM sektörü henüz çok yenidir ve hızla gelişmektedir. Büyük şehirlerde yeni yeni AVM'ler inşa edilmektedir. Türk firmaları ve markaları (özellikle hazır giyim, ayakkabı, mobilya, ev tekstili ve kozmetik firmaları) İran AVM sektörünü çok iyi takip etmelidir.
- Otel konusu tüm İran genelinde çok ciddi bir problemdir ve gelişmeye açıktır. İran'ın dünya ile entegrasyonuna paralel olarak otel ihtiyacı büyük bir artış gösterecektir. Türkiye'de beş ve dört yıldızlı otel sayısı 1.100 adet civarındadır. Bu sayı İran'da çok küçüktür.
- Fastfood ve lokantacılık açısından yapılacak çok şey vardır. Kayda değer düzgün bir fastfood zinciri yoktur.
- Gıda sanayi, özellikle de süt ve süt ürünleri sanayi çok gelişmiştir. Ancak bu sektörde ve tüm gıda sektöründe ambalaj konusu gelişmeye çok açıktır. Ambalaj malzemeleri üretimi için potansiyel vardır. Ancak peynir konusunda gelişmeye çok müsait bir yapı vardır. Mevcut durumda peynir çeşitleri açısından çok zayıftır.

- Sebze, meyve ve et kalitesi yüksektir. İran'da üretilen tavukların raf ömrü Türkiye'ye göre daha kısadır. Raf ömrü daha uzun tavuk üreten tesislere ihtiyaç vardır.
- Hazır giyim, mobilya ve tüm tekstil sektörü açısından yatırım yapılabilecek bir yerdir. Türk markalarına büyük ilgi vardır. Kendi markası ile zincir kurmak isteyen mobilya ve hazır giyim firmaları için cazip bir pazardır.
- Züccaciye ve mutfak eşyaları sektörü de büyük potansiyel vadetmektedir. Tahran'da son derecede lüks züccaciye mağazaları vardır.
- Yapı marketler konusu tamamen boştur. İncelemeye değer bir konudur.
- Devlete ve özel sektöre ait sağlık kurumları hizmet vermektedir. Özel sağlık kurumlarının kalitesi ve hizmeti iyi seviyededir. Sosyal güvenlik sistemi bizdekine benzer şekilde vardır. Özel sağlık sigortası uygulaması vardır ve fiyatlar çok ucuzdur. İşsizlik sigortası uygulaması vardır.
- İran'da eğitim düzeyi yüksektir. Devlet ve Özel sektöre ait çok sayıda üniversite mevcuttur. İlk ve orta öğretimde de özel okullar vardır. Bu kurumlarla işbirliği imkânları araştırılabilir.

İran Pazarının SWOT Analizi

Güçlü Yönler: <ul style="list-style-type: none"> - Kaynak zenginliği (petrol, doğalgaz, mineraller vb.) - Güçlü ihracat - Ekonomik çeşitlilik - Geo-stratejik konum - İstikrar beklentisi	Zayıf Yönler: <ul style="list-style-type: none"> - Enflasyon - Ekonomik alt yapının yetersizliği - Çarpıtılmış ekonomik gerçeklik - Sübvansiyonlara bağlı dönüşüm - "Ambargo karşıtı" ekonominin yarattığı belirsizlikler
Fırsatlar: <ul style="list-style-type: none"> - Muazzam doğal ve insan kaynaklarının getireceği ekonomik değer - Pazarın az maliyetli olması - Yerli veya uluslararası projelerin risklerinin (finans, ortaklıklar vs.) ile azaltılması - Bölgesel pazarlara İran ortaklığıyla giriş	Tehditler: <ul style="list-style-type: none"> - Aşırı güven değişim sürecini yavaşlatabilir, - Düşen petrol fiyatları - Ekonomik reformların istenmeyen yan etkileri

5. İRAN İLE İŞ YAPARKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Yaptırımların kaldırılmasının ardından beklenen yabancı yatırımların gelebilmesi ve uluslararası sisteme entegrasyonu için İran'ın kat etmesi gereken bir hayli mesafe vardır.

Katı bürokratik kurallar, ticaretin yarından fazlasının doğrudan devletin veya devlete yarı bağlı sayılacak vakıfların elinde bulunması, bankacılık alanında karşılaşılan vadeli akreditif açılması ve teminat mektuplarının kabul edilmesinde karşılaşılan sorunlar, ithal ham madde ve ara mamul temininde karşılaşılan güçlükler, yabancı eleman çalıştırılması konusunda gerek vergi, gerekse izin alınması açısından yaşanan sıkıntılar, bilgiye ulaşım güçlükleri ile veri kaynaklarının yetersizliği, kayıt dışı ithalât ile fikri mülkiyet haklarına dair mevzuatın yetersizliği ile takibi konusunda yaşanan sıkıntılar İran ile gerçekleştirilecek iş ve yatırımlarda bazı sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır.

Nitekim İran Dünya Bankası tarafından açıklanan 2015 yılı iş yapma kolaylığı endeksinde 189 ülke arasında 130. sırada yer almaktadır. Bu da yabancı yatırımcıları tedirgin etmektedir.

DÜNYA BANKASI-İŞ YAPMA KOLAYLIĞI RAPORU (2015) (Değerlendirme Kriterlerine Göre İran'ın Sıralamalardaki Yeri)

DEĞERLENDİRME KRİTERİ	İRAN'IN DÜNYA SIRALAMASINDAKİ YERİ (.)
GENEL SIRALAMA	130/189
1)İş Kurulması	62
2)İnşaat İzinleri	172
3)Elektrik Hizmetleri	107
4)Tapu İşlemleri	161
5)Finansman Olanakları	89
6)Azınlık Hissedarlarının Korunması	154
7)Vergi Uygulamaları	124
8)Sinir Ötesi Ticaret Kolaylığı	148
9)Sözleşmelerin Uygulanması	66
10)Tasfiye İşlemleri	138

Bu nedenle İran ile iş yaparken aşağıda belirtilen hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

- İran ile iş yapmadan önce detaylı bir hazırlık yapılmalı, İran ile iş yapan firmalardan, meslek örgütlerinden (Ticaret ve Sanayi Odaları, İhracatçı Birlikleri), Ticaret Müşavirliği'nden, DEİK'ten ve Ekonomi Bakanlığı'ndan bilgiler alınmalı, ilgili web sayfalarından gerekli araştırmalar yapılmalıdır.

- İran, WTO (Dünya Ticaret Örgütüne) üye değildir. Bu husus her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Sözleşmelerde ihtilaf durumunda Türkiye Mahkemelerinin yetkili kılınması için ısrarcı olunmalıdır.
- Ülkemizdeki İran diplomatik temsilciliklerinden de bilgiler alınmaya çalışılmalıdır.
- İran pazarına giriş uzun vadeli bir proje olarak planlanmalıdır.
- Sektörel fuarlara bireysel veya milli katılım sağlanmalıdır.
- İran'da ortaklık konusunda çok dikkatli olunmalıdır.
- Verilen bilgilerin doğruluğu ve eksiksiz olduğu farklı kaynaklardan doğrulanmalıdır.
- İran'da yatırım yapan, şirket kuran, ticaret ve üretim yapan firmalarımız İran mevzuatına ve mali sistemine aykırı işler yapmaktan mutlak şekilde kaçınmalıdır.
- İran halkının tamamına yakını gündelik hayatında para birimi olarak Riyal tanımını kullanmaz ve parasal büyüklükleri Riyal olarak telaffuz etmez. Riyal cinsinden olan herhangi bir fiyatı, meblağı veya banknotu zihninde 10'a böler ve Tomen (Tümen) olarak söyler. Mesela, hiçbir İran'lı 100.000 Riyal'lik banknotu gördüğünde 100.000 Riyal demez, 10.000 Tomen veya sadece 10.000 der. Tomendiye basılı resmi bir para yoktur. Dolayısıyla fiyat ve içinde parasal büyüklükler olan görüşmelerde çok dikkatli olmak gerekir. Riyal & Tomen ayrımı mutlaka netleştirilmelidir. Siz Riyal olarak anlarsınız, onlar Tomen demiş olurlar. Sadece meblağı söylerler. Tomen veya Riyal mi olduğunu sizin sormanız gerekir.

6. SONUÇ

Ambargo nedeniyle yurtdışında dondurulmuş olan 100 milyar dolarlık aktifin İran için önemli nakit girişi sağlayabilecek potansiyele sahip olması, özellikle Türk firmalarının rotasını İran'a çevirmiştir. İran pazarının kısa vadede ülkemiz dış ticareti açısından önemli fırsatlar doğurmasına karşın, İran'ın orta ve uzun vadede otomotiv, demir-çelik ve çimento gibi sektörlerde rakip olma potansiyeli mevcuttur. İran'da enerji ve işçilik maliyetlerinin düşüklüğü ve devlet desteği İran'a ciddi avantajlar sağlamaktadır.

Ancak yabancı yatırımların ülkeye çekilebilmesi için İran'ın yatırım ortamını iyileştirici ve yabancı yatırımcıya güven telkin edecek yasal mevzuatları acilen düzenlemesi gerekmektedir. Geçtiğimiz yıllarda yaşanan Turkcell ve TAV örnekleri hala hafızalardadır.

Bu durumda çalışılabilecek en cazip alan turizm sektörü görünmektedir. Hem İran'dan gelen turist sayısının artış potansiyelinin olması hem de özellikle İran'ın sahip olduğu tarihi ve kültürel mirasının zenginliğinden dolayı turizm kapasitesinin yüksek olmasına karşın turizm altyapısının yetersiz olması, bu alanda ciddi bir yatırım fırsatı oluşturmaktadır.

Bu aşamada işadamları ve hükümetin birlikte İran pazarına gereken önemi vermeleri ve konjonktürel gel-gitlerin haricinde bölgenin en güçlü ve büyük iki ülkesi olarak ekonomik ilişkileri hedeflenen seviyelere çıkarmak için ortak çaba göstermelidirler.

Türkiye her şeye rağmen İran'la iş yapan ülkeler arasında en avantajlı ülke konumuna sahiptir. Bu avantajı faydaya dönüştürmek için de azami gayret gösterilmelidir.

7. KAYNAKÇA

- Abdullah Karakuş, **“100 Milyar \$’lık İran Pazarına ‘Aman Dikkat’”**, Milliyet, 26.01.2016
- Baransel MIZRAK, **“İran Pazar Fırsatları”**, Fırat Kalkınma Ajansı, 2016
- Bijan Khajehpour, **“Ambargo Sonrası İran: İran’ı ve Sunduğu Fırsatları Doğru Anlamak Sunumu”**, Perakende Günleri 2015, 25 Kasım 2015
- Himmet GERİŞ, **“İran İslam Cumhuriyeti Ülke Sunumu”**, T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, Mayıs 2016
- Osman Arı, **“Ambargo Sonrası İran (1)”**, Dünya Bülteni, 15 Nisan 2016
- Osman Arı, **“Ambargo Sonrası İran (2)”**, Dünya Bülteni, 23 Mayıs 201
- Osman Aksoy, **“İran Sunumu”**, DEİK, 19.04.2016
- Her Yönüyle İran Dosyası, Turkish Yatırım, Ağustos 2015
- İran İslam Cumhuriyeti Ülke Profili, Tahran Ticaret Müşavirliği, Haziran 2015
- İran Ülke Bülteni, DEİK, Şubat 2015